

PUNANE RAAMAT

LJUDMILA ULITSKAJA

SIIRALT TEIE ŠURIK

Vene keelest tõlkinud Ilona Martson

Originaali tiitel:
Людмила Улицкая
Искренне ваш Шурик
АСТ, 2003

Tekst © Ludmila Ulitskaya, 2003

Raamat ilmub vastavalt kokkuleppele rahvusvahelise kirjandusagentuuriga
ELKOST

Eestikeelne tõlge © Iлона Martson ja Tänapäev, 2017

Toimetanud Ene Poll
Kujundanud Villu Koskaru
Sarja kujundanud Jüri Jegorov

Raamatu ilmumist on toetanud Eesti Kultuurkapital

ISBN 978-9949-85-243-7

Trükitud OÜ Greif trükikojas

Tānan Nataša Tšervinskajat – lugejat, nõuandjat, arsti

1.

Lapse isa, Aleksandr Sigismundovitš Levandovski, demonliku ja veidi allahinnatud välimusega, kongus nina ja vingete lokkidega, mille värvimisest ta pärast viiekümnendat eluaastat alistunult loobus, oli lapsena olnud paljutöötav muusikageenius. Nagu noort Mozartit veeti teda alates kaheksandast eluaastast kontserte andma, kuid kuue- teistaastaselt saabus seisak, otsekui oleks tema edu täht kusagil taevas- tes kõrgustes kustunud, ja noored pianistid, kelle anne oli tavalisemat laadi, osutusid edukamaks, ning tema, lõpetanud Kiievi konservatoo- riumi kiitusega, muutus pikkamööda klaverisaatjaks. Ta oli tundlik, täpne, ütles, et unikaalne klaverisaatja, esines koos esmaklassiliste viiuldajate ja tšellistidega, kes tema pärast suisa nagu lahingut löid. Kuid ta oli tagaplaani mees. Parimal juhul kirjutati tema kohta kuu- lutuses „klaveripartii”, halvimal – „saadab”. Seesama „saadab” oligi tema elu nuhtluseks, okkaks, mis maksa igavesti kriipis. Küllap olid need antiikaja inimesed, kelle arvates maks kõige rohkem kadeduse pärast kannatas. Või kes neid Hippokratese totrusi ikka uskus, ehkki Aleksandr Sigismundovitši maks jupsis tõesti. Ta pidas dieeti ja läks aeg-ajalt kollaseks, oli haige ja kannatas kõvasti.

Ta tutvus Veerake Korniga kõige paremal aastal neiu elus. Veerake oli äsja sisse saanud Tairovi teatristuudiosse, tal polnud veel

küljes kõige nõrgema õpilase mainet, ta nautis põnevat mitmekesisist õppetööd ja unistas suurest rollist. Need olid Kammerteatri loojanguaegsed aastad. Riigi tähtsaim teatriteadlane polnud veel teatri kohta oma püha arvamust kuulutanud, seda „tõeliselt kodanlikuks” tembeldanud – seda tegi ta mõne aasta pärast, veel valitses Alice Koonen, Tairov aga lubas enesele „tõeliselt kodanlikke” riukaid nagu „Egiptuse ööde” lavastamine.

Teatris oli tava tähistada vana uut aastat – kolmekümne viiendat – ja paljude ettevõtmiste seas, millega leidlikud näitlejad ennast tollel pikal ööl lõbustasid, oli kõige ilusama naisejala võistlus. Näitlejannad läksid eesriide taha ja igaüks kergitas selle serva, paljastades ülevaatamiseks siivselt oma nimetu jala põlvest kuni varbaotsteni.

8

Kaheksateistaastane Veerake pööras pahkluu nii, et korralikult nõelutud kanda näha poleks, ja oleks äärepealt magusa kobrutava tunnetetulva kätte minestanud, kui ta võimukalt eesriide tagant välja tõmmati ja põll, millel suurte hõbedaste tähtedega seisis: „Minu jalg on maailma kõige veetlevam”, ette seoti. Sellele lisaks ulatati teatri töökodades valminud papist kingake, täis šokolaadikomme. Seda kõike, kaasa arvatud kivistunud kommid, hoiti veel kaua talle sekretäri sahtlis, mis kuulus ta emale Jelizaveta Ivanovnale, kes osutus ootamatult tundeliseks oma tütre edu suhtes valdkonnas, mis tema arvates ületas sündsuse piirid.

Piiterist gastroleerima sõitnud Aleksandr Sigismundovitši kutusus peole Tairov isiklikult. Aristokraatlik võõras hoidis õhtu läbi Veerakese seltsi ja jättis neiule ülimalt sügava mulje, aga vastu hommikut, kui ball oli lõppenud, tõmbas külaline oma käega auhinatud jala otsa valge viltsaapa, Vene vildi julge variatsiooni, ehkki kõrge kontsaga, ja saatis ta koju, Kamergerski põiktänavasse. Oli veel pime, võltslumi langes aegamisi, tänavalambid heitsid kollast teatrivalgust ja neiu tundis ennast primadonnana keset hiiglaslikku lavaruumi. Üks käsi pigistamas ajalehte pakitud peokingi number

kolmkümmend neli, teine lebamas õndsalt mehe varrukas, kes luges talle vastalise poeedi moest läinud värse.

Mees sõitis samal päeval tagasi oma Leningradi, jättes Veerakese täielikus segaduses maha. Lubas peagi naasta. Kuid nädal möödus nädala järel ja suurtest südamesoovidest jäi Veerakese hinge vaid mõrkjas sade.

Veerakese kutsealased edusammud polnud kõneväärt, liiatigi ei sallinud teda tantsuõpetaja, kes õpetas neile Isadora Duncani vaimus kaasaegset liikumist, kutsudes teda nüüdsest ainult Veetlevaks Jalaks ega jätnud tähelepanuta vähimatki viperust. Vaene Veera poetas pisaraid Ivanovo sitsist vanakreeka kitooni ega saanud pihta Skrjabini ekstaatilise muusika rütmile, mille saatel stuudiolased harjutasid, pildudes energiliselt rusikaid ja põlvi, kätkemaks mäsava muusika tabamatut hinge silmaga nähtavasse vormi.

Ühel tolle kevade kõige viletsamal päeval ootas Veerat tagaukse juures Aleksandr Sigismundovitš. Ta oli tulnud kaheks nädalaks Moskvasse, et salvestada silmapaistva, üleilmse kuulsusega viiuldaja mõned kontserdid. Mõnes mõttes oli see tema elu tähetund: viiuldaja oli vana kooli mees, suhtus Aleksandr Sigismundovitši rõhutatud lugupidamisega ja nagu selgus, mäletas tema lapsepõlve kuulsust. Salvestus kulges oivaliselt. Esimest korda pikkade aastate jooksul sai klaverikunstniku piinlev enesearmastus puhata, ennast lõdvaks lasta ja kosuda. Võluv sinihallide muareesilmadega neiu habises üksnes tema juuresolust – üks inspiratsioon toitis teist...

Mis aga puutub noorde Veerakesse, kes kogu õppeaasta oli püüdnud tudeerinud Tairovi „emotsionaalselt küllastunud vorme”, siis tol kevadel kadusid ükskord ja igavesti piirid elu ja teatri vahel, neljas sein varises ja nüüdsest mängis ta etendust omaenese elu näitemängus. Vastavalt sügavasti austatud õpetaja ideedele, kes nõudis näitlejatelt universaalust, müsteeriumist operetini, nagu ta ise ütles, astus Veerake tol kevadel heldinud Aleksandr Sigismundovitši ees üles *ingénue dramatique*’i amplyaas.

Tänu looduse ja kunsti ühisponnistustele sai armulugu vaimustav – öiste jalutuskäikudega, intiimsete õhtusöökidega kõige kuulsamate restoranide kabinettides, roosidega, šampanjaga, ägedate embustega, mis pakkusid mõlemale võib-olla isegi suuremat naudingut kui see, mida nad kogesid viimasel ööl Moskvas enne Aleksandr Sigismundovitši lahkumist, tunnil, mil Veerake lõplikult vastase ülekaalukate jõudude ees kapituleerus.

Õnnelik võitja lahkus, jättes Veerakese maha värskete mälestuste magusasse uttu, millest aegamisi hakkas kuju võtma tuleviku tõeline pale. Mees oli jõudnud talle oma õnnetut pereelu pihtida: psüühiliselt haige naine, sünnitraumaga väike tütar, veltveebli kalduvustega ämm. Iialgi, iialgi ei saa ta oma peret hüljata... Veerake tardus vaimustusest: kui õilis ta on! Ja tahtis jalamaid talle ohverdada omaenese elu. Jäägu siis pealegi pikad lahkumised ja üürikesed kokkusaamised, kuulugu talle vaid mingi osa mehe tunnetest, ajast, isiksusest – see, mida mees ise talle pühendada soovib.

Kuid see oli juba uus roll – kehastumine mitte Tuhkatriinuks, kelle klaaskontsad klõbisevad öisel tänavasillutisel dekoratiivsete laternate valgel, vaid armukeseks, kes püsib sügaval varjus. Alguses näis Veerale, et ta on valmis seda rolli esitama kas tema või mehe elu lõpuni: mõned kauaoodatud kohtumised aastas, umbsed tühimikud ja ühetaolised igatsevad kirjad nende vahel. Sedasi venis kolm aastat – Veera ellu hakkas sügenema naiseliku ebaõnne igav maik.

Näitlejakarjäär lõppes, jõudmata alata – talle tehti ettepanek ära minna. Ta lahkus trupist, aga töötas teatris sekretärina edasi.

Samal ajal, kolmekümne kaheksandal, tegi ta esimese vabane-miskatse kurnavast armusuhtest. Aleksandr Sigismundovitš lasi tema tahtmisel sündida ja, olles tal kätt suudelnud, eemaldus oma Leningradi. Kuid Veerake ei pidanud vastu kahte kuudki, kutsus ise mehe tagasi ja kõik algas otsast peale.

Veerake muutus kõhnemaks ja sõbrannade arust ka inetumaks. Ilmnesid seni veel tuvastamata tõve esimesed tundemärgid: silmad

helkisid metalselt, ajuti tõsis klomp kurku ja isegi Jelizaveta Nikolajevna hakkas Veerakese koduseid hüsteriahooge veidi pelgama.

Möödus veel kolm aastat. Ta lõpetas taas suhte Aleksandr Sigismundovitšiga, osalt Jelizaveta Ivanovna survele, osalt soovist muuta oma elu, mis, nagu ta nüüd arvas, oli luhtunud. Mehelegi valmistas see keerukas armulugu piina, kuid ta ei suutnud sellele esimesena lõppu teha: ta armastas Veerakest väga sügavalt ja isegi ülevalt – seda igakord, kui ta Moskvast käis. Neiu kirglik ja ülitundeline armunud olek toitiski tema õnnetut ja haiget enesearmastust. Sedapuhku lahkuminek justnagu sujus: alanud sõda lahutas nad kauaks.

Selleks ajaks oli Veerake juba loobunud oma nadist sekretäritööst, õppinud selgeks raamatupidaja tasase ameti, kuid lippas ikka proovidesse, sobitas mõttes ennast mõnedesse rollidesse, eriti hingelähedane oli madame Bovary. Oh, kui Alice Koonenit ees ei oleks! Siis talle veel paistis, et kõik võib pöörduda paremuse poole, et ta veel kõnnib lavale peenes vanaaegsest kangast kleidis, mida kaunistavad kolm rohelist lehtedega kunstrooside kimpu, ja keerutab Vaubyessard' mõisas nimetu vikondiga kadrilli... Sellest nakkusest teavad vaid need, kes on ise selle läbi põdenud. Veera püüdis teatrist loobumata teatrisõltuvusest vabaneda, leidis endale isegi austaja niioelda publiku seast, eriti positiivse ja samavõrra ajuvaba varustaja, juudi. Too tegi abieluettepaneku. Öö läbi nutnud Veerake ütles talle ära, kuulutades uhkelt, et armastab kedagi teist. Ehk oli viga Veeras endas või ei saanud ta üldse ajastu vaimule pihta, kuid tema habras õrnus, seesmine valmisolek jalamaid vaimustuda ja hingepeenus, mis oli moes kusagil umbes Tšehhovi ajal, ei kütkestanud kedagi ei kangelaslikul sõjaperioodil ega ka pärast sõjaaegsel sotsialismiehituse lõppjärgul... Mis parata, kui nii, siis nii... Kuid ega siis ometi mitte varustaja...

Pärast tuli evakueerimine Taškenti. Jelizaveta Ivanovna, pedagoogilise instituudi dotsent, surus läbi oma tahtmise, et tütar tuleks teatrist ära ja sõidaks koos temaga.

Aleksandr Sigismundovitš sattus evakueerumise käigus Kuibõševi, tema õnnetu pere ei jõudnud kodunt lahkuda ja sai blokaadi ajal hukka. Kuibõševis haigestus klaverikunstnik raskelt, kolm kopsupõletikku järjest oleks ta äärepealt hauda viinud, kuid tema eest hoolitses medõde, kohalik tugev tatarlanna. Temaga Aleksandr Sigismundovitš abielluski, üksinduse ja nõrkuse tõttu.

Kui Veerake ja Aleksandr Sigismundovitš pärast sõda kohtusid, algas kõik otsast peale, kuid veidi muutunud dekoratsioonide taustal. Veera töötas nüüd draamateatris, kus oli raamatupidajana tööd leidnud. Talle meeldis nüüd Alice Kooneni asemel Maria Ivanovna Babanova, ta käis tema tükke vaatamas, nad isegi naeratasid teineteisele koridorides. Taas tuli Aleksandr Sigismundovitš talle tagaukse juurde vastu ja nad suundusid mööda Tveri bulvarit Kamergerski põiktänavasse. Taas oli mees õnnetus abielus ja tal oli haiglane tütar. Ta oli vanaks jäänud, kõhnem, oli veelgi rohkem armunud ja veelgi traagilisem. Romaan lahvatas uue ookeanijõuga, armastuse lained tõstsid nad kättesaamatutesse kõrgustesse ja heitsid umbsetesse keeristesse. Vahest oligi see midagi, mida ihkas Veerakese rahuldumatu hing. Nendel aastatel nägi ta tihti ühte ja sedasama unenägu: keset kõige argisemat toimingut, näiteks teejoomist emaga ümmarguse laua taga, märkas ta äkki, et toas puudub üks sein, seda asendab lõpmatusse suubuva teatrisaali pimedus, täis sõnatuid ja täiesti liikumatuid vaatajaid...

Nagu ennegi, käis Aleksandr Sigismundovitš Moskvas kolm-neli korda aastas, peatus tavaliselt hotellis Moskva, ja Veerake tõttas temaga kohtuma. Naine oli oma saatusega leppinud ja ainult hiline rasedus muutis tema elu kulgu.

Tema armulugu kestis kaua, kuni surmani välja – nagu ta endale noorena ette kuulutanud oli...